

CBS-onderzoeker en hoogleraar Sociale Samenhang Hans Schmeets:

MARTIJN DE GROOT

‘We proberen internet een rol te geven in het onderzoek maar ik ben er sceptisch over’

Op 1 april 2008 werd Hans Schmeets, onderzoeker bij het CBS in Heerlen, benoemd tot hoogleraar aan de Universiteit van Maastricht. Een jaar later hield hij zijn oratie, over vertrouwen in kiezersonderzoek. Een kwantitatief georiënteerde onderzoeker aan een kwalitatief ingestelde faculteit. ‘Dat kan veel goeds opleveren.’

TWAN WIEMANS

Socioloog en methodoloog Hans Schmeets is geen man van het conflictmodel. Hij spreekt zonder stemverheffing, zal niet snel zeggen dat iemand ongelijk heeft maar kiest er liever voor om in alle rust nog eens zijn eigen visie uiteen te zetten. Maar als je bij Schmeets aan boord komt met een pleidooi voor internetpanels om verkiezingsuitslagen te voorspellen, maakt hij daar snel korte metten mee. De non-respons, de groep mensen die niet aan een onderzoek meedoen, heeft een veel te grote invloed op de voorspellingen van die panels en daardoor zijn de verschillen groot, onderling en in de tijd.

Maar tegen het non-respons-effect kan toch veel statistisch weerwerk worden geleverd? ‘Dat blijkt niet,’ antwoordt Schmeets kortweg. ‘Die panels proberen dat wel maar ze slagen er niet in om het goed te doen. Als je een goede steekproef hebt van een paar duizend mensen kun je er bij de Tweede Kamerverkiezingen niet zeven zetels naast zitten, zoals regelmatig gebeurt,’ aldus de Limburgse hooggeleerde. ‘En het is niet zo dat er één van die panels het goed doet en de andere minder. Nee, ze zitten er allemaal regelmatig naast.’

Schmeets’ felheid op dit onderwerp is begrijpelijk. Hij is niet alleen meer dan twintig jaar betrokken bij het Nationaal Kiezersonderzoek (NKO), dat gebaseerd is op face-to-face interviews met een representatieve steekproef uit de Nederlandse stemgerechtigde bevolking. Hij is ook methodoloog, specialist op het gebied van surveyonderzoek – gebaseerd op enquêtes – en al heel zijn professionele leven bezig met verkiezingen. Dit is dus zijn terrein.

‘Die panels proberen wel de nadelen van een hoge nonrespons te compenseren maar ze slagen er niet in om het goed te doen.’

Zijn voorliefde voor kwantitatieve methodes was niet heel gewoon toen hij aan het begin van de jaren tachtig studeerde. ‘Je moet je bewust zijn van de beperkingen die survey-onderzoek meebrengt,’ zegt Schmeets nu, maar die beperkingen waren destijds voor veel sociologen reden om zich van het kwantitatieve onderzoek af te keren. Oppervlakkig, luidde de kritiek van vakgenoten en studenten die zich liever tot de zogenaamde kwalitatieve methoden wendden. Zo niet Schmeets. ‘Ik had tijdens mijn studie sociologie al het

gevoel dat ik instrumenten in handen wilde hebben, als een hamer en beitel, waarmee ik de werkelijkheid kon benaderen. En dat brengt je dan als vanzelf bij het kwantitatieve onderzoek,’ licht hij toe.

De weg tussen toen en nu is recht, zo blijkt bij navraag. Schmeets studeerde in 1984 af in Nijmegen, deed daar enkele onderzoeksprojecten en kwam in 1987 bij zijn huidige hoofdwerkgever terecht, het Centraal Bureau voor de Statistiek. Dat had juist de opdracht binnengesleept om voor tien jaar het Nationaal Kiezersonderzoek te organiseren en uit te voeren. ‘Mijn baan bij het CBS bestond uit het opzetten van dat NKO en het rapporteren over het leefsituatieonderzoek zoals de gezondheid, het veiligheidsgevoel en de maatschappelijke participatie zoals de mensen die ervaren’. Zat hij bij het CBS meteen op de goede plek? De standplaats Heerlen paste hem niet alleen vanwege zijn eigen Limburgse komaf. ‘Dit is binnen het CBS ook de vestiging waar de meeste enquêtes worden gedaan, terwijl in Voorburg de statistieken meer gebaseerd zijn op registraties’.

Schmeets bleef tot op vandaag betrokken bij het NKO, dat inmiddels tot een belangrijke nationale bron van longitudinale sociaalwetenschappelijke data is uitgegroeid. Hij is nu lid van de adviesraad van de verantwoordelijke Stichting Kiezersonderzoek Nederland (SKON), die na een onderbreking van enkele jaren vorig jaar opnieuw het veldwerk bij het CBS onderbracht. In tegenstelling tot de internetpanels is het NKO, dat voor en vlak na de verkiezingen onderzoek doet met behulp van een eigen groep CBS-enqueteurs, wél in staat om de uitslag tot een enkele zetel nauwkeurig te voorspellen, claimt hij fijntjes. Dat het dat doet met behulp van een methode die door sommigen wordt gezien als meer van het verleden dan van de toekomst, en die door de opkomst van het internet relatief steeds duurder wordt, hindert hem om die reden in het geheel niet. Schmeets: ‘Wij zijn bij het CBS ook hard bezig om na te gaan hoe we een betrouwbare combinatie kunnen maken van het verzamelen van informatie via internet, de telefoon en de traditionele face-to-face interviews. Een mixed-mode aanpak. Natuurlijk zijn de mogelijkheden van

het internet groot en ja, de kosten zijn laag. Toch ben ik er wel sceptisch over of dat tot goede resultaten kan leiden. Misschien zullen we wel zeggen: de oude huis-aan-huis aanpak levert toch de meest betrouwbare resultaten, want om die betrouwbaarheid gaat het tenslotte.’

‘Na de verkiezingen in Moldavië werd geroepen dat er was gefraudeerd. Maar onze statistieken zeiden dat het heel behoorlijk was gegaan.’

Zijn belangstelling voor verkiezingen zorgde voor een tweede spoor in Schmeets’ loopbaan. Hij raakte betrokken bij Oost-Europa en vooral bij het waarnemen van de verkiezingen die elkaar in dit deel van de wereld met het opbloeien van de democratie in hoog tempo opvolgden. Schmeets: ‘In 1995 werd ik door de Europese Commissie gevraagd om iets met de bevindingen van de internationale waarnemers te doen. Eerst heb ik gekeken naar de verkiezingen voor de Doema in Rusland in datzelfde jaar, en in de zomer van 1996 naar de presidentsverkiezingen die erop volgden. Ook in 1996 ben ik met de waarnemingsmissie onder leiding van de Nederlandse oud-minister Ed van Thijn mee geweest naar Bosnië.’ Schmeets’ taak bij dergelijke missies komt neer op het verzamelen, verwerken en analyseren van de waarnemingen, zo legt hij uit. ‘Je probeert een methode te ontwikkelen die tot betrouwbare oordelen leidt over de gang van zaken in een bepaald stemlokaal, en op basis van al die stemlokalen weer over de hele verkiezingen. En dat is redelijk gelukt. We hebben een vragenlijst op kunnen stellen waarin de bevindingen van de waarnemers in de stembureaus een betroubaar beeld geven van de situatie op de verkiezingsdag. Nog niet zo lang geleden was ik in Moldavië, waar

na de verkiezingen werd geroepen dat er was gefraudeerd. Maar onze statistieken zeiden op basis van de waarnemingen dat het heel behoorlijk was gegaan.’

Is zijn Oost-Europese betrokkenheid het startpunt voor internationale vergelijkingen van kiezersonderzoek, waar een zee van mogelijkheden zich zou kunnen aandienen? De CBS-er heeft die zee nog niet direct in beeld: ‘Het gaat om verschillende soorten onderzoek. In het NKO is de kiezer de onderzoekseenheid; in de waarnemingen bij verkiezingen het stembureau. Dat zijn verschillende grootheden.’

Politieke betrokkenheid is één van de aspecten die van belang zijn voor het begrip sociale samenhang, waarop Schmeets leerstoel ‘in het bijzonder’ is gericht. ‘Naast sociale contacten en betrokkenheid bij maatschappelijke organisaties is het één van de factoren die de participatie bepaalt: participatie binnen bevolkingsgroepen, maar ook daartussen. Bovendien is het vertrouwen van mensen onderling en het vertrouwen in instituten bepalend om vast te stellen in hoeverre er sprake is van sociale samenhang,’ doceert hij. Is sociale samenhang niet een lichtelijk modieus begrip, aangespoeld met het getijde van het huidige kabinet? Schmeets: ‘Het klopt dat het in de mode is. Maar dat wil nog niet zeggen dat het ook uit die mode voortkomt. Wij waren bij het CBS al lang met sociale samenhang bezig voordat het in de politiek populair werd, ook samen met zusterinstellingen in Finland en Australië bijvoorbeeld. En wij kijken natuurlijk aan de hand van onze eigen statistieken zoals het Sociaal Statistisch Bestand wat we aan de discussie kunnen bijdragen. Op het CBS willen we net als voor andere sociale indicatoren ook voor sociale samenhang een monitor maken, zeg maar een meetlat die aangeeft hoe het ervoor staat.’

De samenwerking met de Universiteit Maastricht wordt door Schmeets’ benoeming makkelijker en dat kan naar twee kanten veel goeds opleveren, vindt hij. ‘Bij de universiteit van Maastricht heeft de nadruk altijd wat meer op kwalitatief onderzoek gelegen. Daardoor heb ik als kwantitatief onderzoeker daar iets te bieden, maar kunnen wij ook omgekeerd profiteren van hun inhoudelijke inbreng in het onderzoek naar sociale samenhang.’

Hans Schmeets (1959) studeerde sociologie in Nijmegen. Hij trad in 1987 in dienst van het CBS waar hij onder meer werd belast met het opzetten van het Nationaal Kiezersonderzoek. Tegenwoordig geeft hij leiding aan het CBS-speerpunt Sociale Samenhang. Sinds 1995 verricht Schmeets als verkiezingsexpert werkzaamheden voor de EU, de OVSE en de Raad van Europa. In 2002 promoveerde hij op het

proefschrift *Vrije en eerlijke verkiezingen in de OVSE-regio; de ontwikkeling van een meetinstrument*. Schmeets werd op 1 april 2008 benoemd tot bijzonder hoogleraar ‘Sociale Statistiek, in het bijzonder de empirische bestudering van sociale samenhang’ bij de faculteit der Cultuur- en Maatschappijwetenschappen van de Universiteit Maastricht.